

змісту освіти особливе значення має аналіз сучасного стану зарубіжної школи й раціональне використання її педагогічного досвіду. Наближення української освітньої системи до світових стандартів спричинює актуальність досліджень у галузі шкільної освіти США. Зазначену проблему досліджували Г.М. Карцивадзе (вивчення предметно-орієнтованої художньої шкільної освіти), В.Ф. Сухіна, О.В. Шапаренко (громадянська освіта, як важливий компонент шкільного навчання США), Я.М. Бельмаз (моральне виховання підлітків у загальноосвітніх школах США (друга половина ХХ століття)), А.А. Сбруєва, М.О. Шутова (проблеми реформування загальної середньої освіти в США), С.П. Шумаєва (розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США), А.М. Алексюк, Т.О. Ільїна, В.М. Чорний (педагогічні технології, методи та організаційні форми навчання у школах США) та ін. Практична цінність таких досліджень полягає у науковому осмисленні досягнень педагогічної думки США, виявленні та характеристиці провідних концепцій освіти й відповідних педагогічних технологій, які можуть бути запроваджені в школах України.

Здійснивши історіографічний аналіз вітчизняних досліджень, присвячених проблемам розвитку освіти США ми дійшли таких висновків:

1. Система освіти України багатоманітна за типом освітніх закладів, технологіями навчання, ставленням до інновацій, у тому числі зарубіжних.
2. Процеси зі сприйняття зарубіжного досвіду, що відбуваються у сфері освіти, багато у чому адекватні суспільним процесам: від райдужних надій до тверезого осмислення, адаптації, запровадження у практику найцінніших ідей.
3. Для практиків освітньої галузі неабиякий інтерес становить аналіз і осмислення запровадження зарубіжного досвіду.
4. Дослідження зарубіжного досвіду в освітній галузі сприяє глибшому розумінню і осмисленню стану вітчизняної педагогічної науки і практики.

Ураховуючи сучасні реалії освітньої системи України, глобалізаційні процеси, що відбуваються у сфері освіти, вважаємо, що обране нами коло питань потребує подальшої системної і змістовної розробки та дослідження.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія. – К.: Либідь, 1998.
2. Подольська Є.А., Назаркіна В.М., Яковлев А.О. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті. – Харків: Золоті сторінки, 2003.
3. Розин В.М. Філософія образования: предмет, концепция направления изучения // Alma-Mater (Вестник высшей школы). – М., 1991. – №1. – С. 48-58.
4. Социальные последствия научно-технической революции (Методология исследования) – М., 1998.
5. Mercieca Charles. Mismanagement in Higher Education. – New York, 1986.
6. Fawcett Edmond, Thomas Tony. America and the Americans. – Glasgow, 1983.
7. www.nbuv.gov.ua

УДК 371

С.О. Распопова

ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА (з досвіду створення підручників з російської мови для шкіл з українською мовою навчання)

Анотація. Завдання статті полягає у тому, щоб представити можливий варіант створення підручника з російської мови для шкіл з українською мовою навчання, що забезпечує комунікативно-мовленнєвий підхід до навчання російської мови.

Аннотация. Задание статьи заключается в том, чтобы представить возможный вариант создания учебника по русскому языку для школ с украинским языком, которая обеспечивает коммуникативно-мовный подход к учебе русского языка.

Annotation. A task the article consists in that, to present the possible variant of creation of textbook on Russian for schools with Ukrainian of studies which provides the komunikativ near the studies of Russian.

Поліетнічне суспільство, яким є суспільство незалежної України, потребує взаєморозуміння між його громадянами, що вимагає створення концепції культурної, мовної толерантності, терпимості до представників цих культур, представників інших етносів [2].

Для досягнення цього взаєморозуміння необхідним є певний ступінь оволодіння іншою мовою. Росіяни як громадяни України в обов'язковому порядку вивчають державну мову. В школах з українською мовою навчання вивчається російська.

Російська мова розглядається в Україні як мова російського народу, у тому числі й етнічних росіян, – одного з самих багаточисельних народів України; як мова, якою створюється російськомовна частина культури України; як мова контактів з іншими народами. Тому знання російської мови має соціальну значущість, оскільки сприяє реалізації особистісних, культурних, професійних та економічних зв'язків.

У зв'язку з викладеним важливим є визначити мету вивчення російської мови в школі. Основною метою курсу є комунікативно-мовленнєва: дати основи знань про мову, що дозволяє "забезпечити достатньо високий рівень мовленнєвого спілкування й грамотного письма, необхідний для успішної індивідуальної та соціальної діяльності, для розуміння діалогу російської та української культур тощо" [6,3].

Вказану мету зумовлено головним методологічним принципом програми – комунікативним: російська мова вивчається, з одного боку, як об'єкт пізнання, а з іншого – як засіб спілкування та гуманітарного розвитку. Тому визначальними принципами [так само], за якими створено підручники з російської мови для шкіл з українською мовою навчання, є: 1) домінуюча роль вправ, 2) зумовленість мовленнєвої діяльності заздалегідь запропонованою тематикою навчальних текстів і ситуацій, 3) урахування знань, що одержані на уроках української мови.

Принцип домінуючої ролі вправ дозволяє стимулювати комунікативно-мовленнєву активність учнів.

Принцип обумовленості мовленнєвої діяльності заздалегідь даною тематикою навчальних текстів і ситуацій сприяє активній інтеграції мовленнєвої, мовної, соціокультурної та стратегічної освітніх ліній. Робота з текстом чи у межах навчальної ситуації закладає підґрунтя творчого підходу до навчання та співробітництву вчителя й учнів.

Принцип урахування знань з української мови дозволяє не тільки уникнути невиправданого дублювання теоретичного матеріалу, а й здійснювати мовні зіставлення. Внаслідок цього підвищується ефективність оволодіння учнями рідною мовою та вдосконалюється культура українського мовлення.

Підручники з російської мови [3,4,5] як основний навчальний засіб, за яким учні національних шкіл України здобувають вміння й навички російського мовлення, є комбінованими: містять як теоретичний матеріал (у вигляді граматичної інформації та коментарів до мовних фактів, що розглядаються), так і практичний (у вигляді різноманітних тренувальних вправ) для свідомого засвоєння мовного матеріалу, що використовується у мовленні.

Сучасна дидактика підкреслює важливість не стільки знань про мову, скільки знання самої мови, практичного володіння нею. Йдеться про те, що лінгвістична теорія в підручниках є засобом формування й удосконалення практичних умінь та навичок володіння мовою: замість формули "знати й вміти" запропоновано "знати, щоб вміти".

Методичну своєрідність підручників російської мови для шкіл з українською мовою навчання зумовлюють такі фактори:

- 1) обмеженість навчального часу, що відводиться на російську мову,
- 2) тісний зв'язок занять з мови з уроками літератури,
- 3) необхідність і можливість спиратися на знання учнів з української мови.

Обсяг граматичної теорії підручника є мінімальним, але достатнім для засвоєння мовних явищ, що використовуються у мовленні. Цей мінімум зумовлено: 1) ступенем складності мовного матеріалу, що вивчається, для учнів даного класу, 2) етапом вивчення (якою мірою учні знайомі з цим матеріалом за програмою попередніх класів), 3) рівнем практичного володіння учнями даним матеріалом, 4) типологічною близькістю з українською мовою тощо.

Найбільш доцільною, на погляд авторів, є така система подання навчального матеріалу: 1) вправи для спостережень за фактами мови; 2) узагальнення на основі фактів, що спостерігалися (повідомлення граматичної теорії); 3) активізація теоретичного матеріалу у ході виконання тренувальних вправ.

Авторами заповідано спробу інтегрувати у процесі навчання мовний й мовленнєвий матеріал.

Така система забезпечує засвоєння мовних явищ у процесі функціонування їх у мовленні відповідно до практичних завдань навчання мови.

У підручниках запропоновано наступні способи подання теоретичного матеріалу [1, 24]:

1. Роз'яснення граматичного матеріалу, що вивчається, коментарі і на цій основі граматичні узагальнення (частіше у вигляді правил-інструкцій) подаються після спостережень над відповідними фактами мови у складі речень чи невеликих текстів. Цей шлях є основним. У даному випадку попередні спостереження над мовними явищами у складі мовленнєвих одиниць (у процесі функціонування їх у мовленні) підготовлюють учнів до осмисленого сприйняття теоретичних положень і полегшують їх свідоме засвоєння.

Апробація підручників підтверджує ефективність даного способу презентації граматичної теорії, в основу якого покладено традиційний індуктивний шлях засвоєння навчального матеріалу.

2. Індуктивний шлях викладу теоретичного матеріалу обрано при узагальненні засвоєного раніше, на уроках повторення тощо.

3. Теоретичні відомості з тієї чи іншої граматичної теми пропонуються в уроках підручника як одне ціле чи частинами. Цілісний характер виклад має у випадках, коли матеріал нескладний, переважно охоплює мовні явища та факти, що є ідентичними або близькими в російській та українській мовах. Складний матеріал (протилежні чи специфічні факти) або ж значний за обсягом вводиться по частинах: кожна нова граматична ознака повідомляється й закріплюється окремо.

4. Теоретична інформація дається іноді безпосередньо у завданнях до вправ у вигляді інструктивних вказівок або у вигляді попутних зауважень з приводу тієї чи іншої граматичної особливості мовного явища, що розглядається. Такі зауваження, щоб привернути увагу учнів, містяться після слів "Зверніть увагу!" чи "Запам'ятайте!".
Наприклад:

Обратите внимание! Не следует смешивать обобщённо-личные предложения, главный член которых выражен формой 3-го лица множественного числа, с неопределённо-личными предложениями.

В определённо-личных предложениях можно мысленно подставить подлежащее **все, каждый, любой**, а в неопределённо-личных – подлежащее **кто-то**.

5. Тренувальні вправи містять мовленнєві зразки, за якими учні практично засвоюють мовні явища, що вивчаються. Наприклад:

Спишите, заменяя личные предложения безличными. Какими глаголами (личными или безличными) выражено сказуемое в каждом из предложений?

Образец. Ветер разогнал тучи. – Ветром разогнало тучи.

6. До підручника включено тексти, де презентується граматична теорія у цікавій формі та які замінюють роз'яснення мовних фактів, що розглядаються. Прикладом може бути розповідь Ф.Кривіна "Службові слова":

Бы, ли, же...это не просто служебные слова. Несмотря на своё служебное положение, они вполне самостоятельны и пишутся отдельно от других слов. Каждая из них занята в предложении своим делом. А в неслужебное время они ...спорят.

– Если бы у меня было не две, а хотя бы три буквы. – говорит частица Бы, – я бы такое сказала!

– Вряд ли, – возражает частица Ли, верная своей привычке во всём сомневаться. – Да и нужна ли тебе лишняя буква?

– Это же пустой разговор, – останавливает их частица Же. Тебе же вполне хватает двух букв.

Так спорят в свободное время эти частицы. Бы мечтает. Ли сомневается. Же утверждает. И попробуйте прожить хот бы без одной из этих частиц. Не проживёте!

Розуміння учнями сутності прочитаного з'ясовується за допомогою питань.

Одним з головним завдань підручників з російської мови є не тільки представити російську національну культуру, традиції, новітні досягнення російської суспільної думки, а й ознайомити учнів з культурою, світосприйняттям українців, виховувати повагу до українського народу та незалежної української держави: "високий ступінь близькості російської та української культур, спорідненість російської та української мов є духовними засадами злагоди у багатонаціональній українській державі"[2, 4].

Література:

1. Закирьянов К.З. Грамматический материал в учебниках русского языка для национальной школы // Проблемы школьного учебника. – М., 1984.
2. Концепция русской школы в Украине должна быть элементом национальной программы по образованию // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 1995. – С. 4 – 6.
3. Пашковская Н.А., Михайловская Г.А., Распопова С.А. Русский язык. Учебник для 7 класса общеобразовательных учебных заведений с украинским языком обучения (курс 2 – 9 кл.). – К., 2007.
4. Пашковская Н.А., Михайловская Г.А., Распопова С.А. Русский язык. Учебник для 8 класса общеобразовательных учебных заведений с украинским языком обучения (курс 2 – 9 кл.). – К., 2006.
5. Пашковская Н.А., Михайловская Г.А., Распопова С.А. Русский язык. Учебник для 9 класса общеобразовательных учебных заведений с украинским языком обучения (курс 2 – 9 кл.). – К., 2006.
6. Російська мова. 5 – 12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – 2005.